

УДК 340.11 (045)

*Олена Миколаївна Макеєва,
завідувач кафедри теорії та історії держави і права
юридичного факультету
Національного авіаційного університету,
кандидат юридичних наук, доцент
ORCID: 0000-0001-6101-2951*

ПРАВОВА КОМУНІКАЦІЯ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА

Постановка проблеми. Побудова сучасного інформаційного суспільства потребує застосування якісного та ефективного законодавства. Адже саме від ефективності законодавства залежить рівень захисту прав і свобод громадян і правопорядок у державі. Якісне законодавство формує гармонійний розвиток суспільства і держави, зменшує конфліктність і сприяє розвитку. В умовах трансформації законодавства правова комунікація відіграє особливо важливу роль у забезпеченні ефективності правотворчого процесу. Трансформація законодавства передбачає впровадження змін у правову систему для відповіді на нові суспільні потреби, технологічний прогрес, політичні зміни або інші чинники. Сьогодні варто з'ясувати питання: яка роль правової комунікації у забезпеченні ефективності законодавства? В умовах повномасштабної російської агресії проблема ролі правової комунікації в забезпеченні ефективності законодавства є актуальною та потребує наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання ефективності законодавства вивчалися у незалежній Україні такими відомими науковцями, як: В. Авер'янов, С. Бобровник, В. Головченко, Н. Оніщенко, П. Рабінович та ін. Питання правової комунікації вивчали С. Максимов, Н. Оніщенко, А. Токарська, П. Рабінович, О. Стовба та ін. Поняття «комунікація» в сучасній науці та його розуміння вивчали західноєвропейські дослідники Ч. Кулі, П. Лазарсфельд, Г. Ласуел, М. Мак-Люен, Е. Ноель-Нойман, Р. Парк, Ю. Габермас та ін. Проте окремо вивченню питання ролі правової комунікації в умовах трансформації законодавства не надавалося уваги.

Метою статті є дослідження теоретико-правових основ правової комунікації в контексті трансформації законодавства.

Методологія дослідження. У процесі наукового дослідження використано філософський, системний і герменевтичний підходи. Крім того, були використані загальнонаукові методи аналізу, синтезу та узагальнення; порівняльно-правовий, історичний, спеціально-юридичний методи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мова є найважливішим засобом комунікації в суспільстві, може бути представлена у різних формах: тет-а-тет чи публічно; письмово або усно; у відносинах із владою та суспільством; міжособистісні комунікації. Як відомо, правова комунікація – це сукупність процесів і суб'єктів, які забезпечують формування, обіг та поширення нормативно-правової інформації, використовується шляхом обміну інформацією, документами та повідомленнями в контексті правової системи.

Правова комунікація допомагає встановити та підтримувати узгодженість правової системи, оптимізувати юридичні процеси та процедури, забезпечити дотримання юридичних вимог, сприяти чесності та справедливості в правовій системі [1, с. 17]. Правова комунікація охоплює різні форми: письмова, усна та електронна, які відіграють важливу роль у практиці права.

Законодавство – це особлива форма правової комунікації, за допомогою якої законодавець формує норми, адресовані певній кількості осіб, які, як передбачається, поважатимуть і дотримуватимуться цих норм. Це не просто передача інформації про сутність нещодавно прийнятих законів, це акт промови або виразне висловлювання, за допомогою якого відбуваються зміни. Нещодавно виданий закон не лише інформує про зміну в законодавстві, а й створює його через ухвалення закону. Тому такі висловлювання не можуть бути ні правильними, ні хибними. Вони можуть сфор-

мувати правильну чи неправильну картину дійсності, оскільки «реальність» формується самим актом промови.

Н. Оніщенко виокремлює два аспекти якості законодавства: соціальний, що пов'язаний із його змістом, і юридичний, що пов'язаний із формою. По-перше, зміст нормативно-правового акта повинен відповідати основним напрямкам розвитку суспільства; по-друге, не менш важливою є відповідність закону реальним умовам життя суспільства та його відповідна ресурсозабезпеченість; по-третє, законність нормативно-правового акта, тобто його відповідність Основному Закону держави та іншим актам законодавства; по-четверте, закони повинні бути правовими, тобто відповідати принципам демократії і соціальної справедливості, а також нормам моралі; по-п'яте, відповідність закону розвитку правової системи в цілому [2, с. 87].

З іншого погляду закон, звичайно, може бути неправильним: він може бути юридично недійсний, може бути заснований на хибній інформації про емпіричну реальність (яка має регулюватися законом); може бути пов'язаний з іншими законами, може бути погано складеним; можуть виявитися складними здійснення контролю за його дотриманням та застосування покарання за його порушення, але ухвалений закон не може бути «хибним».

Можна погодитися з Р. Чорнолуцьким, який визначає якість закону як «сукупність властивостей, що є необхідно й іманентно властивими закону, що характеризують його як основний, належний та оптимальний регулятор суспільних відносин» [3, с. 31].

Звідси випливає, що правова комунікація і правотворчість є тісно взаємопов'язаними процесами в системі права. Законотворчість передбачає створення, зміну та скасування законів, тоді як правова комунікація охоплює обмін інформацією та ідеями, пов'язаними з правом.

Ефективність правової комунікації забезпечується належним рівнем чинного законодавства, гармонійним розвитком національної правової системи, зокрема інститутів судового захисту та правової охорони гарантованих прав та свобод людини і громадянина [4, с. 39].

Ефективна правова комунікація відіграє важливу роль у процесі правотворчості на різних етапах.

Під час розробки законодавчих актів необхідна правова комунікація, оскільки законодавці, розробники законів та експерти з права комунікують, щоб розробити законопроекти, акти, статuti чи положення. Чітка та точна мова необхідна для того, щоб передбачуване значення закону було точно передано в його тексті. Важливим у цьому аспекті є створення спеціального закону, який би унормував правила складання нормативно-правових актів. Потреба в систематизації правил складання правових актів, а також регулювання питання набрання і втрати ними чинності нарізла давно.

Обговорення проектів законів з громадськістю, адже законодавці часто шукають коментарів і відгуків громадськості, перш ніж ухвалювати чи вносити зміни до законів. Це передбачає участь у правовій комунікації із зацікавленими сторонами, такими як групи захисту інтересів, експерти, представники галузі та широка громадськість. Громадські слухання, консультації, опитування та письмові пропозиції є одними з методів, які використовуються для збору відгуків і включення різноманітних точок зору в законотворчий процес.

Парламентські дебати, оскільки під час парламентських або законодавчих дебатів відбувається правова комунікація. Законодавці беруть участь у дискусіях, наводять аргументи та висловлюють свої погляди на запропоновані закони. Ефективні комунікативні навички необхідні для законодавців, щоб формулювати свої позиції, переконувати своїх колег і брати участь у процесі прийняття рішень.

Робота комітетів: багато законодавчих органів мають комітети, відповідальні за ретельний розгляд запропонованих законів і проведення докладного вивчення. Правова комунікація відбувається через засідання комітетів, звіти та обговорення. Члени комітету спілкуються між собою, зацікавленими сторонами та експертами для збору інформації, аналізу впливу запропонованих законів і надання рекомендацій щодо поправок або уточнень.

Лобіювання та адвокація: правова комунікація часто використовується групами інтересів, лобістами та адвокаційними організаціями, щоб впливати на законотворчий процес. Вони використовують комунікаційні стратегії, щоб представити свої погляди, надати докази та переконати законодавців підтримати або заперечити певне законодавство.

Судовий розгляд і тлумачення: після прийняття законів правова комунікація продовжується в контексті судового перегляду та тлумачення. Суди та судді вступають у правову комунікацію через письмові рішення, усні аргументи та юридичні записки. Вони тлумачать і застосовують закони до конкретних випадків, роз'яснюючи мету та сферу застосування законодавства.

Юридичні дослідження та наука: правова комунікація передбачає поширення правових досліджень та наук. Вчені-юристи, науковці та практики повідомляють про свої висновки, аналізи та думки через наукові статті, книги, конференції та семінари. Такий обмін думками сприяє розвитку й уточненню правових концепцій і інформує процес законотворчості.

Отже, роль правової комунікації у процесі правотворчості є важливою та нагальною.

За умов становлення демократичного суспільства в Україні відповідно до європейських стандартів закономірно актуалізуються пошуки новітніх підходів до розуміння права, його сприйняття та застосування. Як справедливо зазначає А. Токарська, вирішення проблемних відносин лежить у площині правової комунікації, яка є витоком формування та об'єктом застосування права. Право не може бути безапеляційною волею влади законодавчого суб'єкта або волею іншої держави; воно може розвиватися як онтологічний результат інтерсуб'єктивної взаємодії [5, с. 39].

Правова комунікація виконує такі функції в умовах трансформації законодавства.

1. Сприяння розумінню сутності нормативно-правового акта, оскільки у контексті трансформації законодавства можуть виникати нові правові концепції, терміни та складні правові положення. Правова комунікація має сприяти розумінню цих змін і забезпечити доступність і зрозумілість нових правових норм.

2. Залучає зацікавлені сторони, адже трансформація законодавства може бути успішною тільки за умови широкого залучення різних зацікавлених сторін. Правова комунікація повинна створювати механізми для діалогу та обміну думками між урядом, громадськістю, експертами, академічними колами та іншими учасниками процесу.

3. Пояснення цілей і користі – правова комунікація повинна активно пояснювати цілі та користь трансформації законодавства. Це включає визначення проблем, які потребують вирішення, а також викладення переваг та позитивних наслідків, які можуть виникнути в результаті нових нормативних змін.

4. Впровадження комунікаційних стратегій – правова комунікація в умовах трансформації законодавства вимагає розробки і впровадження комунікаційних стратегій. Це можуть бути публічні консультації, інформаційні кампанії, вебсайти, соціальні медіа та інші інструменти для передачі правової інформації та спілкування з громадськістю.

5. Моніторинг та зворотний зв'язок. Важливим аспектом правової комунікації в умовах трансформації законодавства є моніторинг і збір зворотного зв'язку. Це допомагає оцінити ефективність комунікаційних стратегій, виявити проблеми та удосконалити подальшу роботу над трансформацією законодавства.

6. Дотримання принципів відкритості та прозорості. Правова комунікація повинна ґрунтуватися на принципах відкритості та прозорості. Це означає, що інформація про трансформацію законодавства, її процеси, рішення та результати повинні бути доступні для всіх зацікавлених сторін. Громадськість має право знати, які зміни запропоновані, які їх мотиви та як вони можуть вплинути на життя людей.

7. Інформування про правотворчість. Важливим елементом правової комунікації в умовах трансформації законодавства є створення ефективної інформаційної кампанії. Це передбачає розробку зрозумілих і доступних матеріалів, які пояснюють суть трансформації, її мету, обсяг та очікувані результати. Інформаційна кампанія може включати вебсайти, буклети, презентації, відеоматеріали та інші засоби комунікації. У процесі трансформації законодавства важливо залучати громадськість до дискусій і консультацій. Організація публічних зустрічей, обговорень, прослуховувань та інших форм участі може допомогти врахувати різноманітні погляди та запити громадськості в процесі розробки та зміни законодавства. Це підвищує легітимність та акцептованість законодавчих змін. Ефективна правова комунікація передбачає двосторонній діалог між владою і громадськістю. Це означає, що необхідно створити механізми для прийому та розгляду зауважень, пропозицій та питань від громадськості. Влада повинна відповідати на ці зауваження та надавати зрозумілі пояснення стосовно прийнятих рішень.

На думку Н. Оніщенко, активізація сучасних суспільно-правових відносин, насамперед між державою та суспільством, потребує наукового обґрунтування та запровадження нових комунікаційних форм у складній взаємодії системи координат «громада – влада». Соціально-правові комунікації транзитивної доби виступають засобом забезпечення діалогу держави й громадянина та регулятивним і соціально-конструктивним чинником суспільного розвитку [6, с. 182].

Правова комунікація повинна бути підкріплена оцінкою результатів трансформації законодавства. Це означає аналізувати, наскільки ефективно виконано комунікаційні стратегії, який вплив мали ці зусилля на громадськість і процес трансформації, а також чи були досягнуті мета та результати, передбачені в законодавчих змінах.

Ці функції правової комунікації сприяють більшій відкритості, зрозумінню та участі громадськості в процесі трансформації законодавства. Вони допомагають створити легітимну та ефективну правову систему, яка враховує потреби та інтереси суспільства.

Законотворчість, як одна з форм правової комунікації, має такі характеристики. Ухвалення закону характеризується як односторонній комунікативний процес. Законодавчий орган в односторонньому порядку встановлює правові норми для правових суб'єктів, які, зі свого боку, можуть не виявляти жодної реакції. Можливість впливати на зміст закону з використанням права голосу може в кращому разі називатись непрямою реакцією. Опублікування закону є частиною владних відносин, у яких законодавець має право нав'язувати свою волю суб'єктам права.

Правова комунікація у вигляді законодавства покликана впливати на поведінку громадян. Такий вплив на поведінку має місце у рамках процесу нормативної комунікації. Громадян змушують підкорятися правилам. В інших владних відносинах на поведінку можна впливати без застосування (грубого) примусу, а також, наприклад, психологічним тиском (наприклад, у ситуації з харизматичним лідером). Проте відносини щодо законодавства завжди передбачають чистий примус.

Якщо законодавцю потрібен оптимальний результат процесу правової комунікації, тобто максимальний вплив на поведінку, то законодавцю краще не обмежувати себе лише прийняттям правил, а додати інформативний коментар з обґрунтуванням, поясненням та прикладами, поміщаючи законодавчий акт у ширший контекст, тим самим краще інформуючи громадян країни та мотивуючи їх до дотримання прийнятих правил. Нарешті, нормативний характер права вимагає, щоб тлумачення закону не обмежувалося лише початковим змістом одержувача, наприклад, шляхом доведення того, що значення закону є «точним» і тому не потребує подальшого пояснення. У ході тлумачення такого нормативного тексту слід передусім хоча б спробувати знайти сенс, який вклав у законодавчий текст сам законодавець. Навіть якщо зміст, вкладений у текст відправником, не є визначальним для якоїсь конкретної справи, потрібні щонайменше вагомі причини для того, щоб відступити від його сенсу.

Висновки. Правова комунікація є ключовим елементом успіху в процесі трансформації законодавства, оскільки допомагає забезпечити зрозумілість, участь та підтримку зацікавлених сторін, а також створює основу для ефективного застосування нових норм і змін у правовій системі. Ефективна правова комунікація під час законотворчого процесу має вирішальне значення для прозорості, підзвітності та забезпечення того, щоб закони були добре складеними, справедливими та відображали потреби та цінності суспільства. Це дає змогу ухвалювати обґрунтовані рішення, співпрацювати та включати різноманітні точки зору у створення та зміну законів. Звідси випливає, що правова комунікація і правотворчість є тісно взаємопов'язаними процесами в системі права. Законотворчість передбачає створення, зміну та скасування законів, тоді як правова комунікація охоплює обмін інформацією та ідеями, пов'язаними з правом.

Список використаних джерел

1. Бондаренко В. А., Федішин О. М. Значення та особливості правової комунікації: зарубіжний досвід. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 2. С. 15–19. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.1>
2. Оніщенко Н. М. Права, свободи і законні інтереси як загальнолюдські надбання. *Formation of innovative potential of world science: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the International Scientific and Theoretical Conference* (Vol.1), May 7, 2021. Tel Aviv, State of Israel: European Scientific Platform. P. 86–88. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/scientia/issue/view/07.05.2021/525>

3. Чорнолуцький Р. В. Теоретичні проблеми підвищення якості законодавчих актів у нормотворчій (нормопроектній) діяльності. *Держава і право*. Серія «Юридичні науки»: зб. наук. праць. 2015. Вип. 67. С. 11–34.
4. Макеєва О. М. Поняття і сутність правової комунікації в сучасному інформаційному просторі. *Наукові праці Національного авіаційного університету*. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». 2017. № 3 (44) С. 35–41.
5. Токарська А. С. Правова комунікація: теорія і її практика. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 25. С. 38–44.
6. Оніщенко Н. М. Комунікаційна складова гармонізації громадянського суспільства. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2014. № 1. С. 182–195.

References

1. Bondarenko V. A., Fedyshyn O. M. Znachennia ta osoblyvosti pravovoi komunikatsii: zarubizhnyi dosvid. *Analitichno-porivnialne pravoznnavstvo*. 2023. № 2. S. 15–19. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.1>
2. Onishchenko N. M. Prava, svobody i zakonni interesy yak zahalnoliudski nadbannia. *Formation of innovative potential of world science: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the International Scientific and Theoretical Conference (Vol.1), May 7, 2021*. Tel Aviv, State of Israel: European Scientific Platform. R. 86–88. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/scientia/issue/view/07.05.2021/525>
3. Chornolutskyi R. V. Teoretychni problemy pidvyshchennia yakosti zakonodavchykh aktiv u normotvorchii (normoproektnii) diialnosti. *Derzhava i pravo*. Seriiia «Iurydychni nauky». zb. nauk. prats. 2015. Vyp. 67. S. 11–34.
4. Makeieva O. M. Poniattia i sutnist pravovoi komunikatsii v suchasnomu informatsiinomu prostori. *Naukovi pratsi Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu*. Seriiia: Yurydychni visnyk «Povitriane i kosmichne pravo». 2017. № 3 (44) S. 35–41.
5. Tokarska A. S. Pravova komunikatsiia: teoriia i yii praktyka. *Zhurnal skhidnoievropeiskoho prava*. 2016. № 25. S. 38–44.
6. Onishchenko N. M. Komunikatsiina skladova harmonizatsii hromadianskoho suspilstva. *Filosofski ta metodolohichni problemy prava*. 2014. № 1. S. 182–195.

Макеєва О. М. Правова комунікація в умовах трансформації законодавства

У статті досліджено теоретико-правові основи правової комунікації в контексті трансформації законодавства, її роль у забезпеченні ефективності законодавства. Обґрунтовано тезу про те, що правова комунікація і правотворчість є тісно взаємопов'язаними процесами в системі права. Законотворчість передбачає створення, зміну та скасування законів, тоді як правова комунікація охоплює обмін інформацією та ідеями, пов'язаними з правом. Зроблено висновок про те, що ефективна правова комунікація під час законотворчого процесу має вирішальне значення для прозорості, підзвітності та забезпечення того, щоб закони були добре складеними, справедливими та відображали потреби та цінності суспільства. Це дає змогу ухвалювати обґрунтовані рішення, співпрацювати та включати різноманітні точки зору у створення та зміну законів. Доведено, що правова комунікація є ключовим елементом успіху в процесі трансформації законодавства, адже допомагає забезпечити зрозумілість, участь та підтримку зацікавлених сторін, а також створює основу для ефективного застосування нових норм і змін у правовій системі.

Ключові слова: правова комунікація, законодавство, ефективність законодавства, правотворчість, законотворчий процес.

Makeieva O. M. Legal communication in the conditions of transformation of legislation

The article examines the theoretical and legal foundations of legal communication in the context of the transformation of legislation, its role in ensuring the effectiveness of legislation. Building a modern information society requires the application of high-quality and effective legislation. After all, the level of protection of citizens' rights and freedoms and law and order in the state depend on the effectiveness of legislation. High-quality legislation forms the harmonious development of society and the state, reduces conflicts and promotes development. In the conditions of the transformation of legislation, legal communication plays a particularly important role in ensuring the effectiveness of the law-making process. Legislation transformation involves making changes to the legal system to respond to new societal needs, technological progress, political changes, or other factors. Today it is worth clarifying the question: what is the role of legal communication in ensuring the effectiveness of legislation? In the conditions of full-scale Russian aggression, the problem of the role of legal communication in ensuring the effectiveness of legislation is urgent and requires scientific research. The functions of legal communication

contribute to greater openness, understanding and participation of the public in the process of transformation of legislation. They help create a legitimate and effective legal system that takes into account the needs and interests of society.

The thesis that legal communication and law-making are closely interrelated processes in the legal system is substantiated. Law-making involves the creation, amendment and repeal of laws, while legal communication encompasses the exchange of information and ideas related to law. It concludes that effective legal communication during the law-making process is critical to transparency, accountability and ensuring that laws are well-drafted, fair and reflect society's needs and values.

This allows for informed decision-making, collaboration, and the inclusion of diverse perspectives in creating and changing laws. Legal communication has been proven to be a key element of success in the law transformation process, as it helps to ensure understanding, participation and support of stakeholders, and creates a basis for effective application of new rules and changes in the legal system.

Key words: legal communication, legislation, effectiveness of legislation, law-making, law-making process.

DOI: 10.33663/2524-017X-2023-14-259-264